

УДК 339.564.2

Олена Харчук к.е.н., доц. кафедри менеджменту Державного економіко-технологічного університету транспорту

Ігор Берлюта, студент гр. І-МОіАмаг. Державного економіко-технологічного університету транспорту

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

У статті розглянуто дослідження сучасного стану та перспектив розвитку ринку зерна в Україні та його експортного потенціалу, наприклад, питання розширення посівних площ, збільшення виробництва зерна, зростання об'єму експорту зернових культур, підвищення якості зерна, що позитивно впливає на його конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

Досліджено стан та проблеми розвитку складських потужностей, зокрема, зернохосвищ виробників, лінійних і перевалочних заготівельних і комерційних елеваторів, терміналів перевальних підприємств, їх технічний стан, завантаженість та забезпеченість ними галузі.

Розглянуто сучасний стан транспортної інфраструктури України та її роль у процесі збільшення обсягів вирощування та експорту зернових культур.

Також у статті розглянута Політика державної підтримки нарощування зерновиробництва, визначено основні заходи, що проводяться державою з метою підвищення рівня виробництва зернових культур.

Наведено висновки та пропозиції щодо стимулювання збільшення обсягів вирощування зернових культур та збільшення обсягів експорту зерна Україною.

Ключові слова : ринок зерна, зернові вантажі, залізничний транспорт , експорт

© Харчук О.Г., Берлюта І.С., 2015

Елена Харчук к.э.н., доц. кафедры менеджмента Государственного экономико-технологического университета транспорта

Игорь Берлюта, студент гр. 1-МОИА маг. Государственного экономико-технологического университета транспорта

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ЗЕРНА В УКРАИНЕ И ЕГО ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА

В статье рассмотрены исследования современного состояния и перспектив развития рынка зерна в Украине и его экспортного потенциала, например, вопрос расширения посевных площадей, увеличение производства зерна, рост объема экспорта зерновых культур, повышение качества зерна, что положительно влияет на его конкурентоспособность на внешнем рынке.

Исследовано состояние и проблемы развития складских мощностей, в частности, зернохранилищ производителей, линейных и перевалочных заготовительных и коммерческих элеваторов, терминалов перевалочных предприятий, их техническое состояние, загруженность и обеспеченность ими области.

Рассмотрено современное состояние транспортной инфраструктуры Украины и ее роль в процессе увеличения объемов выращивания и экспорта зерновых культур.

Также в статье рассмотрена Политика государственной поддержки наращивания зернопроизводства, определены основные мероприятия, проводимые государством с целью повышения уровня производства зерновых культур.

Приведены выводы и предложения по стимулированию увеличения объемов выращивания зерновых культур и увеличение объемов экспорта зерна Украиной.

Ключевые слова: рынок зерна, зерновые грузы, железнодорожный транспорт, экспорт

OlenaKharchuk PhD.,docen tof Managemen Chairt, StateEkonomy and Technology Universityof Transport

IgorBerlyuta, studentgr. 1 MOYA mag.,StateEkonomy and Technology University of Transport

PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE GRAIN MARKET IN UKRAINE AND ITS EXPORT POTENTIAL

The article deals with the study of the current state and prospects of future development of the grain market in Ukraine, and its export potential. Experts from the Ministry of Agriculture and Food of Ukraine summed up export of grain-growing for 2014, where the 32,36 million tons of grain were exported, that on 41,6% more than in 2013 (22,8 million tons)

In the article exposed questions of increase of volumes of export of grain-crops, improving the quality of grain, that positively influences its competitiveness in a inter-

national grain market. Analysis of research and publications shows that the problem of studying ways to increase the export of grain in Ukraine is not yet sufficiently studied so urgent is the solution. That it is necessary to increase cultivated areas and volumes of cultivation of grain, to develop the material and technical base of agriculture enterprises. The condition and development problems of storage capacity, in particular silos manufacturers of linear and transfer of procurement and commercial elevators, terminals transshipment enterprises, their technical condition, congestion and security of growing back. The current state of Ukraine's transport infrastructure, and its role in increasing the volume of exports and growing crops. The article also discussed the policy of state support for grain production capacity, the basic activities of the State in order to improve crop production. Presents conclusions and proposals to stimulate the increase of volumes of cereal crops and increase grain exports Ukraine.

Keywords: grain market, grain freight, rail transport, export

Постановка проблеми. Одним із головних продуктів, що експортує Україна на світовий ринок є зерно. Зернова галузь є базою для стійкого розвитку агропромислового комплексу та основою аграрного експорту України. Державна політика на зерновому ринку в найближчій перспективі повинна будуватися з урахуванням впливу глобальних факторів з огляду на те, що на сьогодні вирощування зерна в Україні перебуває вигідному стартовому становищі Держава може отримати зиск від збільшення виробництва зерна, що допоможе вирішити проблеми розвитку економіки. Одною із форм продажу заготовлених обсягів зерна є експорт. Його обсяг в Україні за період 2000-2014 рр. наведено на рис. 1

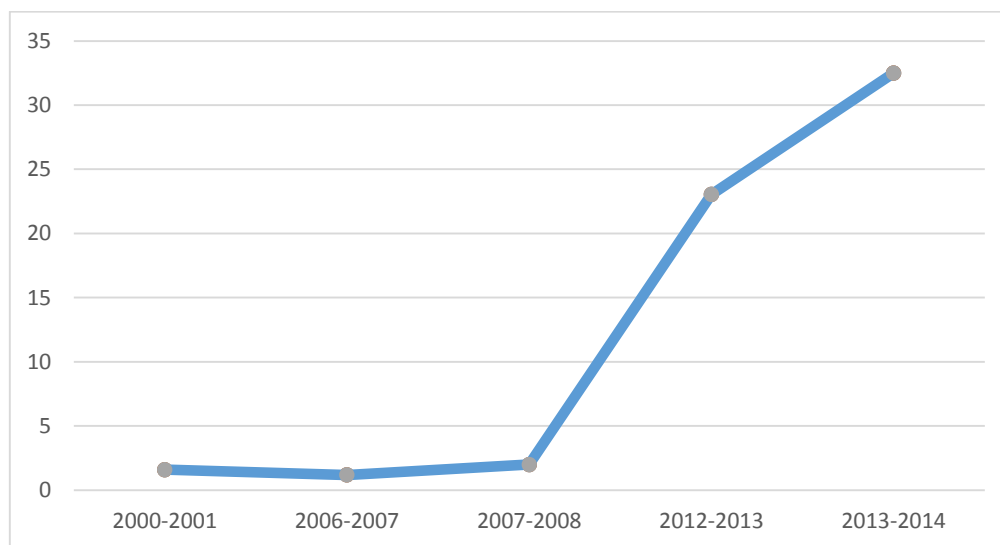

Рис. 1. Обсяги експорту зерна в Україні, млн. т.

Джерело: Розроблено автором згідно з [2]

Тобто сьогодні експорт зерна на Україні має тенденцію до зростання. Отже проблема збільшення виробництва зернових культур в Україні та підвищення обсягів його експорту на світовий ринок сьогодні є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням сучасного стану ринку зерна в Україні та питанням збільшення обсягів експорту зернових культур займається безліч вчених. Значна кількість науковців переймалася дослідженням питань формування та розвитку ринку зерна. Серед численних наукових розробок подібного спрямування можна виокремити праці таких вітчизняних учених, як П. Гайдуцький, І. Кириленко, М. Лобас, Т. Лозинська, П. Саблук, В. Бойко, Б. Губський, С. Кваша, В. Суперсон, О. Шпичак, О. Лавринчук, О. Савицький та інші. На основі їх наукових розробок вирішується широкий спектр питань розвитку ринку зерна та формування національних економічних пріоритетів України з огляду на потенціал цього ринку.

Зокрема проблемою формування експортної політики України на світовому ринку зернових займалася Литвин О.Є. Вона описала теоретико-методологічні засади експортної політики держави, її особливості за умов глобалізованого зернового ринку, а також вплив на національну галузь зернової індустрії. Розробила практичні рекомендації щодо оптимізації експортної політики.

Питанням формування експортних ресурсів зерна в сільськогосподарських підприємствах займалася Гордійчук А.В. Вона є автором науково обґрунтованих пропозицій щодо нарощування виробництва зерна та його експортних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах.

Проблема вивчення шляхів збільшення обсягів експорту зерна в Україні ще не є достатньо вивченою. Сьогодні є актуальним вирішення цієї проблеми і потребує звернення особливої уваги.

Метою даної статті є аналіз ринку зерна України, його експортної діяльності та визначення шляхів збільшення обсягів експорту зернових культур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того щоб зрозуміти сучасний стан експорту України, розглянемо динаміку її зовнішньоекономічної діяльності. Український експорт становить понад 50 % валового національного продукту. Аналізуючи статистичні дані бачимо, що Україна протягом останніх років скоротила обсяги експорту та імпорту. На скорочення зовнішньої торгівлі вплинула криза у світовій і вітчизняній економіці.

Набуття Україною у травні 2008 членства в СОТ зробило Україну рівноправним партнером на світових товарних ринках. У результаті було скасовані окремі обмеження та лібералізовані умови доступу на зовнішні ринки для українських товарів металургійної, хімічної, машинобудівної галузей та сільського господарства, що складають 80% від експорту України.

Найбільшу питому вагу – понад чверть – в структурі українського експорту припадає на продукцію АПК – \$ 17 млрд. Другий за обсягами є металургія – \$ 14,3 млрд. Замикає трійку лідерів хімічна промисловість – \$ 4,9 млрд.

У 2011 р. спостерігалася підвищення динаміки експортно-імпортних операцій України. Так, обсяг експорту товарів і послуг склав 82,2 млрд.дол. США (на 30% більше 2010 р.), імпорту – 88,8 млрд. дол. США (на 34% більше 2010 р.) Обсяг експорту українських товарів у 2013-му знизився на 7,8% порівняно з 2012 роком, і склав \$ 63,3 млрд. Імпорт зменшився на 9,1%, що в грошовому еквіваленті становить \$ 77 млрд.

Негативний торгівельний баланс у 2013 році в Україні зменшився на 14,6%, склавши трохи більше \$ 8,5 млрд.

Єдиною товарною групою, за якою спостерігається зростання експорту з України є продукція АПК. Зокрема, за 2 квартал 2014 зростання склало 12,6% зав-

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

дяки збільшенню в 1,4 рази поставок зернових. Експорт по іншим товарними групами скоротився.

В середині липня 2014 українські аграрні експортери і фахівці Міністерства аграрної політики та продовольства України підвели підсумки експорту зернових за 2013/2014 і перше півріччя 2014 року. За вказаний період експортувалося 32,36 млн. тонн зерна, що на 41,6% більше, ніж в попередньому 2012/2013 (22,8 млн. тонн).

При цьому тривав процес географічної диверсифікації експортних поставок української продукції за рахунок поступової переорієнтації на європейські ринки: експорт до країн Європейського Союзу виріс на 15,2% в річному вимірі (його частка зросла – до 30,5%). Водночас експорт до Росії впав на 24,5%, а його частка знизилася до 20,3%. На ринки Азії Україна поставляє 26% експорту, а експорт на африканський ринок виріс до 8,3%.

Динаміка показників експортно-імпоротної діяльності України за 2009-2012 рр. розглянуто в табл.1 [1]

Таблиця 1. Показники зовнішньоторговельної діяльності України.

Роки	ВВП млн. дол.	Експорт товарів і послуг, млн.дол.	Імпорт товарів і послуг, млн. дол.	Обсяг експор- ту на душу населення, млн. дол.	Обсяг імпор- ту на душу населення, млн. дол.	Сальдо зовнішньої торгівлі млн. дол.
2009	179992,4	78708,6	92003,3	1696,31	1982,83	-13294,7
2010	117227,8	49294,0	50606,6	1069,28	1097,76	-1312,6
2011	136418,6	63164,6	66189,9	1373,14	1438,91	-3025,3
2012	165245,0	82186,4	88843,4	1794,46	1939,81	-6657,0

Джерело: Розроблено автором згідно з [2]

Високі показники заготівлі виробниками зернових культур та перспектива збільшення обсягів виробництва зерна в майбутньому ставить Україну перед проблемою розвитку та модернізації складської та транспортної інфраструктури.

До системи зберігання зерна в Україні відносяться зерносховища виробників, лінійні і перевалочні заготівельні і комерційні елеватори, термінали перевальних підприємств.

Станом на 2012 рік обсяг потужностей зі зберігання становить близько 40,1 млн. тонн. Система зберігання представлена 870 зерновими сховищами, із них 673 сертифіковані (загальний обсяг 29 млн. тонн.). Виходячи із обсягів виробництва зернових можна сказати, що забезпеченість України зерносховищами складає 69,6% [6]

Завантаженість елеваторів по всій країні – 95%. Не висока забезпеченість сховищами, та велика завантаженість наявних елеваторів призводить до проблеми спекуляції на нестачі зерносховищ. Внаслідок цього сільгоспвиробники зберігають урожай поза елеваторами, що негативно відбивається на якості зібраного зерна. Тому перед виробниками, що готують зерно на експорт постає проблема виконання постійних маневрів і утримання товарів у русі. Заготовлені обсяги зерна повинні бути якнайшвидше відвантажені та перевезені в порти для подальшого вивезення за кордон.

Іншою вагомою проблемою яка виникає перед сільгоспвиробниками є проблема транспортування. Тривале перевезення вантажів, а також виконання перевезення кількома видами транспорту значно збільшує вартість товару.

До основних проблем транспортної системи ринку зерна України відносять стан автопарку та інших видів транспорту. Економічно доцільна відстань перевезення автотранспортом складає 150-200км. Інша проблема полягає в санітарному стані автомобілів, адже одні й ті ж автомобілі перевозять і зерно і інші продукти АПК.

Залізничний транспорт має свої проблеми стосовно перевезення зерна, а саме:

- збільшення навантаження на рухомий склад призводить до зниження темпів експорту;
- збільшується тривалість при завантаженні вагонів на елеваторах і розвантаженні в портах;
- тривалий період оборотності вагонів;
- недостатня кількість вагонів-зерновозів в вагонному парку України (11.5 тис. од.);
- зношеність рухомого складу вантажних вагонів становить 86%. [4]

Вирішення гострих проблем транспортної та складської інфраструктури України повинно мінімізувати їх стримуючий вплив на розвиток виробництва та реалізації зернових культур.

Державна політика на зерновому ринку в найближчій перспективі повинна будуватися з урахуванням впливу глобальних факторів, тим більше, що на сьогодні зерновиробництво в Україні перебуває вигідному стартовому становищі, особливо в умовах глобальної продовольчої кризи.

Держава може отримати зиск від збільшення виробництва зерна, що, безумовно, допоможе вирішити проблеми розвитку економіки. Так у 2011 р. було отримано рекордний за роки незалежності врожай зернових і зернобобових культур (у 2008 р. було 53,3 млн. т., у 1990 р. – 51,0 млн. т) переважно за рахунок підвищення їхньої врожайності до середньосвітового рівня. Як наслідок, рівень самозабезпеченості України зерном у 2011 р. склав 192,9 %

Україна перетворюється на потужного експортера зерна на світовому ринку. Так, у 2008 р. у країні зібрали 53,3 млн. т і реалізували на зовнішньому ринку рекордні 26 млн. тонн зерна, що становило близько 10 % усього світового експорту.

З огляду на те, що Україна входить до першої десятки експортерів пшениці, займає перше місце на світовому ринку з експорту ячменю і експортує зерно практично в усі країни виникає гостра необхідність активного нарощування вирощування зерна та технічних культур. [2]

Політика державної підтримки нарощування зерновиробництва здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства за такими основними напрямками:

- збільшення обсягів фінансування державних цільових програм;
- запровадження нових механізмів кредитування;
- посилення ролі Аграрного фонду у фінансуванні виробництва через механізми заготівлі майбутнього урожаю (строкові контракти);
- стимулювання залучення коштів на вітчизняних та закордонних фондових ринках;
- стимулювання приватних інвестицій (акціонування);
- податкове стимулювання;
- розвиток страхування.

Для стимулювання збільшення обсягів вирощування зернових культур виробниками необхідно здійснити наступні заходи:

- встановити паритетність цін на зерно та матеріально-технічні ресурси господарства;
- контролювати якість зерна та впровадження нових прогресивних технологічних процесів у вирощуванні, зберіганні, переробці і використанні зерна.
- створити систему моніторингу та прогнозування ринку;
- пошук та просування зерна на зовнішні ринки;
- стимулювання ринкового попиту на зерно;
- формування і розвиток інфраструктури зернового ринку;
- захист інтересів вітчизняних виробників зерна на внутрішньому ринку та при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- науково-технічне та інноваційне забезпечення розвитку ринку зерна;
- розвиток системи річкових і морських припортових елеваторів. [3]

Внутрішнє споживання є найважливішим пунктом у балансі попиту та пропозиції. Якщо виробництво зернових значно переважає внутрішнє споживання то виникають надлишкові заготівельні запаси, що йдуть на експорт. Протягом 2000-2012 рр. обсяг внутрішнього споживання зерна в Україні складав біля 75% від загального розподілу. [1]

Крім того, внутрішнє споживання є стратегічно важливим показником для країни, оскільки воно визначає норму забезпечення населення хлібом а хлібними продуктами. Внутрішнє споживання насамперед залежить від чисельності населення. Динаміка обсягів внутрішнього споживання з 1990 р. характеризується чітким поступовим зменшенням. У 2012 р. порівняно з 1990 р. його обсяг скоротився на 44% за рахунок зменшення чисельності наявного населення та збільшення його доходів, зменшення поголів'я тварин і виробництва зерна. Протягом 2000 – 2012 рр. середній обсяг внутрішнього споживання становив 25159,33 тис. т зерна, що в розрахунку на одну особу становило 523 кг. [1]

Аналіз структурних зрушень внутрішнього споживання засвідчує незначні коливання в розрізі основних культур. Протягом 2000 – 2012 рр. середня частка пшениці становила – 51,9%, ячменю – 25,9%, кукурудзи – 13,7% та жита – лише 3,7%. Найбільші структурні зрушення спостерігались у споживанні пшениці (22,5%) та кукурудзі (20,3%) і найменші – жита (0,3%). Останнім часом (2008 – 2012 рр.) структура внутрішнього споживання дещо змінилась.

Структура внутрішнього споживання зерна в Україні станом на сьогодні представлена на рис. 2.

Отже, скорочення внутрішнього споживання зернових в Україні поряд із постійним стабільним збільшенням обсягів його вирощування формують перспективи збільшення експорту зерна, що в свою чергу залежить від складської системи, транспортної інфраструктури держави та пропускної спроможності транспорту.

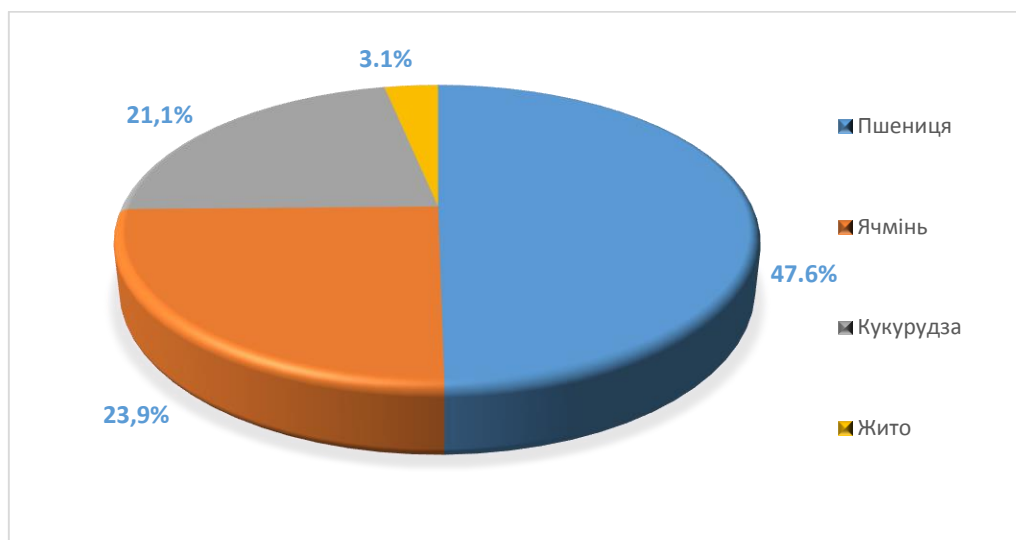

Рис. 2. Структура внутрішнього споживання зерна в Україні

Джерело: Розроблено автором згідно з [1]

Висновки та пропозиції. Сучасний стан зернового господарства України перебуває на досить високому рівні і має тенденції до швидкого розвитку. Посівні площі та обсяги вирощування зерна можна і потрібно збільшувати. Необхідно розвивати матеріально-технічну базу підприємств сільського господарства, модернізувати та розширювати складську інфраструктуру України. Надзвичайно важливо нарощувати пропускну спроможність транспортної системи України, модернізувати та оновлювати інфраструктуру та рухомий склад, доводити якісні та кількісні показники до міжнародного рівня. Дуже важливим для виробників зокрема, та для галузі в цілому є усунення проблеми спекуляції на ціні яку влаштовують торгові посередники.

Отримання виробниками зерна вищих прибутків від продажу за рахунок дотримання покупцями розумної ціни приведе до можливості залучити до виробництва більше капіталу, оновити матеріальне та технічне забезпечення господарств, збільшити посівні площі, що в цілому позитивно відіб'ється на обсягах вирощування зернових культур та на їх якості.

Вирощування все більших обсягів зернових культур в умовах зниження внутрішнього його споживання дає великі можливості для підвищення експортного потенціалу України, а підвищення якості зерна позитивно впливає на його конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гордійчук А. В.* Формування експортних ресурсів зерна в сільськогосподарських підприємствах : / Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН. — К., 2005. — 189 с
2. *Литвин О. Є.* Формування експортної політики України на світовому ринку зернових [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/p-2/39172.html>
3. *Бурковський І. Д., Бурковська А. В.* Основні напрямки підвищення ефективності експортно-імпоротної діяльності в аграрній сфері економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/agro/43/4622-osnovni-napryamki-pidvishhennya-efektivnosti-eksportno-importno%D1%97-diyalnosti-v-agrarnij-sferi-ekonomiki.html>
4. *Козаченко Д. М., Рустамов Р. Ш., Матвієнко Х. В.* Напрямки підвищення ефективності перевезень зернових вантажів залізничним транспортом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tstt.diit.edu.ua/article/view/24451>
5. *Савицький О. В.* Розвиток ринку зерна України та його вплив на формування міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:491539/Source:default>

REFERENCES

1. *Gordijchuk A. V.* Formuvannya eksportny`x resursiv zernavsil`s` kogospodars`ky` xpidpry`yemstvax [Format ion of grain export resources in agricultural enterprises] : / Nacional`ny` j naukovy` j centr "Instytut agrarnoy ekonomiky`" UAAN. — Kyiv., 2005. — 189 s.
2. *Lytvyn O. Ye.* Formuvannya eksportnoy polityky` Ukrayiny` nasvitovomury`nkuzernovy`x [Formation of Ukraine`s export policy on the world grain market]. — Available at: <http://disser.com.ua/contents/p-2/39172.html>
3. *Burkovskiy I. D., Burkovska A. V.* Osnovni napryamky` pidvy`shhennya efekty`vnosti eksportno-importnoyidiyal`nosti v agrarnij sferi ekonomiky` [The main directions of improving the efficiency of export-import activities in agriculture economy]. — Available at: <http://www.stationline.org.ua/agro/43/4622-osnovni-napryamki-pidvishhennya-efektivnosti-eksportno-importno%D1%97-diyalnosti-v-agrarnij-sferi-ekonomiki.html>
4. *Kozachenko D. M., Rustamov R. Sh., Matviyenko X. V.* Napryamky` pidvy`shhennya efekty`vnostiperevezen` zernovy`x vantazhiv zalizny`chny`m transportom [Directions of increase of efficiency of transportations of grain freights by rail]. — Available at: <http://tstt.diit.edu.ua/article/view/24451>
6. *Savitskiy O. V.* Rozvy`tokry`nkuzerna Ukrayiny` ta jogovply`vna formuvannya mizhnarodnoy konkurentospromozhnostivitchy`znyanoy ekonomiky` [The development of the grain market of Ukraine and its influence on formation of the international competitiveness of the national economy]. — Available at: <http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:491539/Source:default>